

Un recorregut pel massís de les Gavarres

TEXT: Anna M. Oliva Casas, IMATGES: Anna M. Oliva i Francesc Caralt

Aquest itinerari us portarà a descobrir diferents ambients de vegetació, així com la petjada de l'ocupació humana d'aquest massís situat a cavall de les comarques del Baix Empordà i el Gironès.

Responsabilitat i precaució amb les plantes

Un dels llocs on no em faria res perdre'm és a les Gavarres. Aquest massís, de relleus suaus però profunds en alguns casos, és ric en raconades de pau, assolellades de vegades i ben ombrívoles d'altres, que fan de bon gaudir tant a l'estiu com a l'hivern. Situat entre les comarques del Gironès i el

Baix Empordà, el massís de les Gavarres forma part de la serralada Litoral, tot separant les planes de l'Empordà i de la Selva. Geològicament, està format per materials molt antics, de l'era primària, amb formes arrodonides per l'erosió que han patit. Els cims més enlairats, amb poc més de 500 m, són

El mas Plaja. Fotografia: Anna M. Oliva.

el Puig de la Gavarra i el Puig d'Arques. Aquest darrer és molt conegut per ser l'emplaçament, des del 2002, d'un radar meteorològic que el fa clarament identificable des de qualsevol punt. A la vessant nord hi trobem bàsicament roques sedimentàries transformades en metamòrfiques, com són les pissarres i els esquistos (anomenats *llécol* a la zona), mentre que a la part més meridional hi dominen roques ígnies com el granit i el producte de la seva degradació, el sauló. La composició d'aquesta tipologia de roques fa que els materials que constitueixen el massís siguin gairebé tots de caràcter silici, fet que marca clarament la vegetació present.

La cobertura vegetal que es pot observar ara a les Gavarres és molt diferent de la que van veure els nostres avantpassats. Fins a finals del segle XIX i part del XX, aquests boscos eren explotats per a obtenir-ne llenya i carbó, per a cuinar i escalfar les llars, per a menjar i *fer rama* per al bestiar, per a construir cases o vaixells o per a obtenir-ne suro. El sotabosc era net i la superfície arbrada molt inferior, amb presència de camps de conreu. Amb el progressiu abandó d'aquestes activitats, principalment per l'aparició del petroli, el paisatge ha canvi-

at considerablement i, en l'actualitat, la major part del massís és cobert per boscos. Com s'ha comentat, el substrat geològic és molt ric en sílice, fet que dona lloc a la formació de sòls àcids favorables a l'alzinar i a la sureda, que dominen a la part sud i nord, respectivament. Cal destacar també extenses pinedes i, sobretot, boscos de ribera a les nombroses rieres que travessen el massís.

L'itinerari que es proposa ha estat resseguit durant un any, amb una periodicitat pràcticament mensual, per tal d'aconseguir trobar el màxim nombre d'espècies presents a la zona.

Pericó groc (*Hypericum humifusum*). Fotografia: Francesc Caralt.

La riera d'en Plaja a la part més profunda. Fotografia: Anna M. Oliva.

Iniciarem el recorregut al camp de la Cadena (1), deixant la pista principal que ens hi ha portat, agafarem el camí en direcció al Mas Plaja. Aquest camp, testimoni d'antics conreus, actualment és un erm (ocasionalment sembrat) on trobem espècies ruderals amb alguna sorpresa, com ara el pericó groc (*Hypericum humifusum*), planta característica de sòls temporalment inundats, present a la part més baixa del terreny que, de tant en tant, conserva l'aigua plujana. Seguint el camí, ens endinsem al bosc, que comença amb una pineda encara que, una mica més endavant, el marge dret està resseguït per enormes alzines (*Quercus ilex* subsp. *ilex*)*, probablement plantades (2). A l'estrat arbustiu hi trobem arboç (*Arbutus unedo*), romaní (*Rosmarinus officinalis*), cap d'ase (*Lavandula stoechas* subsp. *stoechas*), bruc d'escombres (*Erica scoparia*) i bruc boal (*E. arborea*), aladern de fulla estreta (*Phillyrea angustifolia*), estepa negra (*Cistus monspeliensis*) i estepa borrera (*C. salviifolius*); a l'estrat herbaci, viola (*Viola alba* subsp. *dehnhardtii*) o pelosella (*Hieracium pilosella*)**; i al lianoide, lligabosc etrusc (*Lonicera etrusca*), vidiella (*Clematis flammula*) o arítjol (*Smilax aspera*).

Poc abans del revolt pronunciat que ens portarà al Mas Plaja, a mà dreta trobarem el forn-teuleria d'en Plaja (3), ben restaurat, especialitzat en la fabricació de teules per a cobrir la creixent demanda de materials de construcció que s'esdevingué al segle XVIII amb la indústria del suro. Després d'una suau pujada arribarem a aquest mas de grans dimensions (4). Durant molts anys va pertànyer als Plaja –motiu pel qual encara en manté el nom–, una família molt important a la zona que fou de les primeres a dedicar-se a la indústria surera. A mà dreta, pocs metres abans de l'entrada podem observar ceba marina (*Urginea maritima*), espècie uti-

litzada per a preparar un verí que s'aplicava a les trampes per a atrapar llops.

Seguirem pel camí que passa per davant de la porta del mas i que, de seguida, fa baixada. Al cap d'uns 200 m el deixarem per a agafar el que ens quedarà a mà dreta i que ens portarà a un altre camp de conreu abandonat (5). Des d'aquí tindrem una bona panoràmica del mas Plaja. El sender ressegueix el camp i descendeix fins a trobar la riera d'en Plaja (6). La humitat que s'hi acumula afavoreix tot un altre tipus d'espècies ben diferents i característiques de la vegetació de ribera, com ara els pollancre (*Populus* sp.), trèmols (*Populus tremula*), avellaners (*Corylus avellana*) i algun cirerer (*Prunus avium*). En aquest ambient hi hem trobat herba blava (*Polygala vulgaris*), botó d'or (*Ranunculus repens*), herba del traïdor (*Prunella grandiflora*), aristolòquia rodona (*Aristolochia rotunda*) i sarriassa (*Arum italicum*), entre d'altres, i espècies aquàtiques com créixens (*Rorippa nasturtium-aquaticum* o *Nasturtium officinale*) i molses com la molsa aquàtica (*Fontinalis antipyretica*). A la part més emboscada vam tenir l'agradable sorpresa de trobar

Platantera de flor verdosa (*Platanthera chlorantha* subsp. *chlorantha*). Fotografia: Francesc Caralt.

El Mas Cals, al cor de les Gavarres. Fotografia: Francesc Caralt.

dues plantes de gran bellesa, com són el corniol (*Aquilegia vulgaris*) i l'orquídia platantera de flor verdsosa (*Platanthera chlorantha* subsp. *chlorantha*) caracteritzada per tenir label i nectaris ben llargs.

Tot seguint la riera, arribem a un punt que s'estreny i deixa un camí a cada banda que porten, tots dos, a la pista principal (7). En aquesta bifurcació, a peu d'aigua, s'hi pot observar enciamet de font (*Samolus valerandi*). Seguim per la pista tot travessant la riera fins a arribar al Mas Cals (8). Aquest imponent i inexpugnable mas figura com un dels assentaments medievals de població o villarunculi –agregacions de població– més importants de la vi-

La tabaquera borda o herba queixalera (*Hyoscyamus albus*). Fotografia: Francesc Caralt.

la de Fitor. Situat a peu del camí Ral o camí Reial –nom que rebien els antics camins públics– donava avituallament i aixopluc a vianants i traginers. Com a curiositat botànica, val la pena comentar que entre l'argamassa que lliga els carreus de la façana exterior del mas es pot veure algun peu de tabaquera borda o herba queixalera (*Hyoscyamus albus*). Aquest és el punt més allunyat de l'inici del nostre recorregut botànic, però si fem uns metres més podrem veure el pou de glaç del mas, un dels més antics de les Gavarres (9). Aquesta construcció excavada a la roca, amb volta de pedra, que es conserva en bon estat, servia per a emmagatzemar neu o gel a l'hivern per vendre'l la resta de l'any. Aquest era un negoci molt important en aquestes contrades fins a principis del s. XX. Per sota del pou de glaç veurem la continuació de la riera que en aquest punt enllaça amb la riera de Fitor, travessa la pista una vegada més i s'allunya en direcció oest, formant una gorga abans de trobar-se amb la riera de la Marquesa.

Per no tornar pel mateix camí, us proposem una alternativa que de ben segur enriquirà la visita. L'ocupació per part de l'home d'aquestes muntanyes ve de ben antic. Les Gavarres, en concret, és una de les zones més riques en monuments megalítics de Catalunya, concretament en dòlmens. Els dòlmens són monuments funeraris (tombes o sepulcres) construïts amb enormes blocs de pedra en

Pou de glaç del Mas Cals. Fotografia: Anna M. Oliva.

La riera d'en Plaça a l'alçada del Mas Cals. Fotografia: Anna M. Oliva.

els quals s'enterraven els morts durant el neolític i el començament de l'edat dels Metalls. Al llarg d'aquest recorregut en podrem veure una petita mostra. Si reculem per la pista per on hem vingut fins a l'inici dels camps del mas, veurem un camí pedregós, a mà esquerra, que s'enlaira cap a la serra d'en Cals (10). És en aquest punt que enllaçarem amb la ruta dels dòlmens.

Enfilant el camí veurem com la vegetació es fa més aspra i seca, i dona pas a alzines i suros amb un sotabosc d'arboç, bruc, cap d'ase, estepes, llençicle (*Pistacia lentiscus*) i gatosa (*Ulex parviflorus*).

Les inscultures del dolmen del Dr. Pericot. Fotografia: Anna M. Oliva.

Canyaferla o fonollassa groga (*Thapsia villosa*). Fotografia: Francesc Caralt.

Dolmen dels Tres Peus. Fotografia: Anna M. Oliva.

Continuant la caminada, la ruta s'enfila fins al puig del Clot del Llorer, on trobarem una cista (11) –el tipus més senzill de dolmen, constituït per dues pedres verticals i una d'horitzontal– que rep el mateix nom del puig. Allí mateix, en una roca propera es pot veure un conjunt de cassoletes insculpides. Les inscultures són gravats a la pedra, de forma arrodonada, de les quals se'n desconeix l'ús i el significat. Encara més amunt, el nostre camí arriba fins al puig de la Boralla o Borralla, des d'on podem gaudir d'una excel·lent vista. Allà s'hi troba el dolmen que porta el nom del Dr. Pericot, en honor a aquest eminent prehistoriador gironí. Acompanyen també aquest dolmen un bon conjunt d'inscultures (12). Just abans de decantar-nos cap al dolmen, val la pena destacar la presència d'un peu de canyaferla o

fonollassa groga (*Thapsia villosa*). Ara sí que ja comencem el descens i, tot baixant, trobarem els dòlmens dels Tres Caires (13) –una galeria en U feta amb lloses de pissarra–, el de la Serra d'en Cals (14) –una galeria catalana en forma de U–, el dels Tres Peus (15) –un sepulcre corredor– i el de les Maries (16). La baixada ens portarà fins al punt d'inici del recorregut: el camp de la Cadena.

* *Quercus ilex* (The Plant List)

** *Pilosella officinarum* (The Plant List)

Anna M. Oliva i Casas és llicenciada en Biologia i doctora en Neurociències per la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva principal afició ha estat, des de sempre, tot el relacionat amb la natura sobretot en els camps de la botànica i l'etnobotànica. [Més ...](#)

Agraïments

Aquest itinerari ha estat preparat per membres del Grup Local del Baix Ter durant el 2017. Volem agrair molt especialment a Josep M. Farreró i Carolà, bon coneixedor del territori, la seva col·laboració en tot moment, des de la selecció de la ruta fins al guiatge i l'assessorament sobre els elements etnoculturals de la zona.

CONSULTAR L'ITINERARI COMPLET:

La informació completa d'aquest itinerari es pot consultar a l'eina d'itineraris de la web de Flora Catalana:

<http://www.floracatalana.cat/drupal843/eines/itineraris/cercador>,

i més concretament a l'adreça: <http://www.floracatalana.cat/drupal843/eines/itineraris/fitor>